

Jędrychowska, Barbara

Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji "Polsko-rosyjskie więzi kulturalne na Syberii", Tomsk, 30 maja - 2 czerwca 2002 r.

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 47/4, 120-123

2002

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
„POLSKO-ROSYJSKIE WIĘZI KULTURALNE NA SYBERII”
TOMSK, 30 MAJA–2 CZERWCA 2002 R.

27 maja 2002 r. zostały zainaugurowane w Tomsku (Syberia Zachodnia) Dni Kultury Polskiej. W ramach ich obchodów, w dniach 30 maja–2 czerwca, odbywała się międzynarodowa konferencja „Polsko-rosyjskie więzi kulturalne na Syberii”, której organizatorami byli: Polskie Centrum Narodowe w Tomsku „Biały Orzeł”, Tomski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny (Katedra Filologii Słowiańskiej), Instytut Edukacji Syberii Dalekiego Wschodu i Północy Rosyjskiej Akademii Nauk, Tomska Biblioteka Naukowa im. Puszkina oraz Administracja Obwodu Tomskiego i Administracja miasta Tomsk. Władze Rzeczypospolitej reprezentowała pani konsul Ewa Sadowska z Moskwy.

Ze strony polskiej nadesłano 14 zgłoszeń; ostatecznie jednak do Tomsku dojechało 7 osób: prof. Wiktoria Śliwowska (Instytut Historii PAN, Warszawa), prof. René Śliwowski (Uniwersytet Warszawski), Izabella Tomczyk (Główny Urząd Kartografii i Geodezji, Warszawa), Małgorzata Stępka („Wspólnota Polska”, Warszawa), dr Barbara Jędrychowska (Uniwersytet Wrocławski), Janusz Przewłocki (Zarząd Główny Związku Sybiraków, Warszawa) oraz dr Antoni Kuczyński (Uniwersytet Wrocławski). Wśród uczestników konferencji znalazł się także Andrzej Malinowski, nauczyciel języka polskiego w Tomsku (Olecko).

Rosję reprezentowały 23 osoby (spośród 43 ujętych w programie) z ośrodków naukowych i polonijnych w Nowosybirsku, Barnaule, Irkucku, Abakanie, Krasnojarsku, Ułan-Ude i Tomsku.

Obrady odbywały się w trzech sekcjach:

I – *Wkład Polaków w historię Syberii* (12 wystąpień)

II – *Polska tradycja i kultura na Syberii oraz Problemy edukacji w Polsce i Rosji* (łącznie 12 wystąpień)

III – *Polsko-rosyjskie związki językowe i literackie* (7 wystąpień).

W sekcji I, której przewodniczyła prof. Wiktoria Śliwowska, cezurę czasową wyznaczyły wieki XIX i XX. Poza ramy tego przedziału wykroczyło jedynie wystąpienie Władimira Wołkowa (Tomsk) o pierwszych Polakach w Tomsku na przełomie XVI i XVII wieku. Pozostałe referaty omówiły aktywności Polaków za Uralem w sferze gospodarki, nauki i kultury, w zakresie organizacji syberyjskich instytucji, a także martyrologii i zesłaniach w wieku XX. Nową i obecnie aktualną problematyką, podjętą przez Rosjan w tej sekcji, był katolicyzm na Syberii. Interesujący referat o roli dobroczynnych towarzystw działających przy kościołach katolickich na Syberii Zachodniej na przełomie XIX i XX wieku wygłosił jezuita, wykładowca Nowosybirskiego Katolickiego Kolegium Teologicznego, Andriej Maslennikow.

Większość wystąpień wносиła wiele nowych szczegółów do syberyjskiej historii Polaków. O ile jednak problematyka ta, odnośnie wieku XIX, od wielu lat

jest obecna w opracowaniach naukowych dzięki dostępności do materiałów archiwalnych i możliwości publikacji (w Polsce, Związku Radzieckim i Rosji), o tyle nasz stan wiedzy o zesłaniach i polskiej martyrologii w XX wieku jest ciągle bardzo fragmentaryczny.

Zdecydowana większość polskich referatów podejmowała tematykę historyczną: prof. Wiktoria Śliwowska, wykładem o polskich powstańcach styczniowych zesłanych do guberni tomskiej, zainaugurowała posiedzenie plenarne konferencji; wkład polskich geodetów w badania Syberii przedstawiła Izabella Tomczyk; dr Barbara Jędrzychowska ukazała wizerunek polskich zesłańców z 1863 r. na łamach „Tomskich Wiadomości Gubernialnych”; Janusz Przewłocki omówił sytuację polskich zesłańców i więźniów na terenie dzisiejszego obwodu tomskiego w okresie II wojny światowej; dr Antoni Kuczyński zaprezentował nieznane dotąd XIX-wieczne litografie Tomska wykonane przez zesłańca Juliana Flecka.

Problematyka sekcji II częściowo objęła swoim zakresem również tematy historyczne. Znalazły się tutaj wystąpienia dotyczące różnorodnych aspektów szeroko rozumianej kultury i edukacji polskiej diaspory na Syberii w XIX i na początku XX wieku. Przeważała jednak tematyka współczesna, związana głównie ze znaczeniem i perspektywami rozwoju polskiego szkolnictwa i oświaty za Uralem. Niezwykle interesującym okazał się referat o roli polskiej literatury w kształtowaniu się tendencji wolnościowych u syberyjskich studentów w latach 70-tych XX wieku (Władimir Kriukow). Znaczące miejsce w obradach sekcji zajęła praktyka pedagogiczna, zwłaszcza w kontekście nauczania języka polskiego na Syberii. Właśnie jako praktyk swoimi spostrzeżeniami podzieliła się Małgorzata Stępka, mówiąc o kształtowaniu się świadomości narodowej Polaków oraz organizacji polskiego szkolnictwa w Tomsku w latach 1994–1997. Andrzej Malinowski, nauczyciel języka polskiego w Tomsku, interesująco przedstawił motywacje i przygotowanie do pracy w Rosji wykładowców języka i kultury polskiej.

Sekcja III, najmniej liczna, zajmowała się głównie zawłościami (gramatycznymi, stylistycznymi, leksykalnymi) języków polskiego i rosyjskiego. Stronę polską reprezentował prof. René Śliwowski z referatem o syberyjskich prozaikach na Uniwersytecie Warszawskim.

Konferencja, oceniona przez jej uczestników jako interesująca i udana pod względem organizacyjnym, pozostawiła jednak pewien niedosyt. Ze względu na dużą ilość wystąpień w wielu przypadkach zabrakło czasu na pogłębioną dyskusję. Niestety, złożone do druku referaty zostały także ograniczone do 5 stron tekstu, a więc po opublikowaniu staną się bardziej komunikatami z badań niż wyczerpującymi temat publikacjami.

Ponieważ konferencja funkcjonowała w ramach Dni Kultury Polskiej w Tomsku, nie zabrakło wielu tzw. imprez towarzyszących. Można tutaj wymienić kilka zorganizowanych wystaw, m.in.: „Polska książka w Tomsku”, „Twórczość Polonii”, „Polska widokówka na Syberii” czy „Deportacje Polaków w obwodzie

tomskim w latach 40-tych XX w.” Zaprezentowano nam również spektakl Tomskiego Teatru Lalki i Aktora, który wystawił trzy jednoaktówki Sławomira Mrożka, a także przedstawienie przygotowane przez polski młodzieżowy zespół teatralny „Baśń”. Odwiedziliśmy jedyne w Rosji prywatne gimnazjum katolickie, założone w 1993 r. przy tomskim kościele katolickim, w którym posługę sprawuje kapłan z Polski – Andrzej Duklewski.

Jednak największym przeżyciem dla polskich uczestników konferencji był całodzienny wyjazd do wsi Białystok, oddalonej od Tomska około 300 km, założonej na początku XX wieku w ramach reformy agrarnej Piotra Stołypina. Martyrologiczne losy jej polskich mieszkańców związane są z wywózką do pobliskiej siedziby NKWD w Kołpaszewie i utrzymywaniem w tajemnicy rozstrzelaniem w 1937 i 1938 roku wszystkich mężczyzn w wieku 16–75 lat (około 100 osób). W latach pięćdziesiątych rodziny uzyskały pierwsze informacje o zaginionych w postaci dokumentów, świadczących o ich rzekomej przynależności do Polskiej Organizacji Wojskowej lub udziale w pospolitych przestępstwach kryminalnych. Dopiero powódź, która nawiedziła okolicę około 20 lat później i naruszyła brzeg rzeki, odsłoniła ludzkie szczątki, starannie natychmiast przez władze usunięte. Dzisiaj w Białymstoku tylko jedna starsza kobieta mówi po polsku, chociaż większość mieszkańców pamięta o swoim pochodzeniu. Ewidentnym śladem polskości jest tutaj kościółek katolicki, pamiętający początek minionego wieku, do którego raz w tygodniu dociera kapłan z Tomska. 2 czerwca, po wspólnej Mszy św. w języku rosyjskim, przed świątynią zostały zasadzone symboliczne cedrowe drzewka, a w miejscowym domu kultury otwarto wystawę „Moja rodzinna wieś”, poświęconą pamięci pierwszych mieszkańców Białegostoku. Następnie odbył się koncert dziecięco-młodzieżowych zespołów wokalnych i tanecznych z Tomska i Białegostoku: „Łowiczanka” i „Mazowsze”. Wiele pracy w ich przygotowanie włożyli polscy nauczyciele Małgorzata Sępka i Andrzej Malinowski. Dzieci wystąpiły w przepięknych strojach ludowych uszytych przez rodziców. Po wspólnej kolacji przeplatanej polskimi, rosyjskimi a zwłaszcza kozackimi śpiewami, powróciliśmy do Tomska, podziwiając wiosenną tajgę z wszechobecnymi brzożami, podmokłymi łąkami i kwitnącymi właśnie kwiatami „ogońka”. Przekroczyliśmy rzeki Tom i Ob, doskonale znane z XIX-wiecznych zesłańczych opisów.

Po pokonaniu blisko 4,5 tys. km i powrocie do Polski do dzisiaj nie zatarły się syberyjskie wrażenia. Niestety, pozostał u nich także ślad smutku i niezrozumienia; oczekiwania uczestników konferencji, zwłaszcza tych, którzy przybyli tu po raz pierwszy, dotyczące polskiej Polonii, okazały się zbyt wyidealizowane. Mamy jedynie nadzieję, że konflikt i widoczna wrogość między organizacjami „Biały Orzeł” i „Dom Polski” nie pozwolą zapomnieć o szacunku, jakim darzyła na Sybirze naszych wygnańców miejscowa ludność w minionych wiekach. Pobyt w Tomsku i poznani tam ludzie zobowiązują do dalszej pracy nad historią

Polaków na kresach kresów. We wpisie do książki poświęconej polskiemu Sybirowi, ofiarowanej mieszkańcom Białegostoku przez polskich uczestników konferencji, wpisane zostało zobowiązanie, że będziemy pamiętać o ich tragicznych doświadczeniach i pamięć tę prześlemy następnym pokoleniom.

Barbara Jędrychowska
Uniwersytet Wrocławski

